

CAPUT SECUNDUM

DE ENUNTIATIONE

ARTICULUS I.

De enuntiationis natura eiusque partibus.

103. **Quid oratio universe quibusque partibus coalescat.** — Oratio generatim nihil aliud est, nisi complexus quidam vocabulorum aliquam animi sententiam referens. Potest proinde esse perfecta et imperfecta, prout perfectum sensum gignit in audiente, vel illum suspensum relinquit et aliud expectantem. Exemplum perfectae orationis erit, *Deus est aeternus, Facit Deus*; imperfectae vero *Tullius dum consul esset*, et omnes termini complexi. Relicta oratione imperfecta, de qua nihil hic addendum est, cum fere nihil differat a termino, orationis perfectae duae sunt partes potissimae nomen videlicet et *verbum*, sub nomine comprehendendo pronomen, et sub verbo participium. Alia enim, ut observat S. Thomas, * sunt magis colligationes partium orationis significantes habitudinem unius ad aliam, quam orationis partes; sicut clavi et alia huiusmodi non sunt partes navis sed partium navis coniunctiones. » (1. *Perih.* lect. 1.)

104. **Definitio nominis.** — Est autem ex mente Philosophi (1. *Perih.* c. 2.) *Vox ex instituto significans sine tempore cuius nulla pars significat separata, quaeque adiuncta verbo est vel non est rerum aut falsum significat.* In hac definitione adhibetur *vox* loco generis, ceterae vero particulae secernunt nomen a vocibus, quae non sunt nomina. Ut enim apposite hoc loco ait Sylvester Maurus,

* entia artificialia constare solent ex materia, quam habent a natura, et ex forma, quam habent ab arte: ex. gr. navis constat, tanquam ex materia, ex lignis a natura factis, et tanquam ex forma, ex figura et dispositione lignorum superaddita ab arte. Idecirco quando artificialia definiuntur, secundum regulam Aristotelis (8. *Metaph.* text. 6) poni debet, tanquam genus, materia, quam habent a natura, et tanquam differentia, forma quam habent ab arte: ex. gr. scannum definitur *lignum sic factum et figuratum ut sit aptum ad sedendum*. Cum igitur nomen sit ens artificiale, in eius definitione poni debet tanquam genus *vox*, quae est materia, quam nomen habet a natura, et tanquam differentia significatio, quae est forma vocibus superaddita ab arte et institutione humana., (S^{umm}ul. c. 3.)

Dicitur porro 1. *Vox ex instituto significans*, ut nomen distinguatur tum a vocibus, quae nihil significant, tum ab illis, quae significant quidem, sed naturaliter, ut sunt genitus infirmorum et voces brutorum animalium.

Dicitur 2. *Sine tempore*, atque ita nomen secernitur a verbo. Hic vero animadvertite, aliud esse significare tempus, quod nominibus quoque convenire potest, ex. gr. *annus, dies, vena*; aliud vero significare *cum tempore*, quod solius verbi est. Porro significare cum tempore perinde est, ac significare aliquid, ut exercitum seu mensuratum aliqua differentia temporis, praesentis videlicet aut praeteriti vel futuri.

Dicitur 3. *Cuius nulla pars significat separata*, secus ac oratio. Hoc vero intelligendum est, ut exposuimus agentes de termino complexo et incomplexo, sic videlicet ut partes nominis non retineant seorsum eandem significationem, quam habent in toto. Hinc *dominus* non desinit esse nomen, licet eius partes, h. e. *do minus*, aliquid aliud significant separatae. Hac particula etiam secernitur nomen a terminis infinitis ex. gr. *non homo*, quae simpliciter nomina dicenda non sunt, cum nihil determinati indicent, et indifferenter se habeant ad ens et non ens.

Dicitur 4. *Quaeque adiuncta verbo est et non est rerum aut falsum significat*, ut nomen separaretur ab adverbis

alisque orationis partibus, quae non sunt nomina. Quoniam vero id absolute non convenit nisi soli substantivo in casu recto, hinc casus obliqui et etiam adiectiva adiective accepta, in consideratione logica, non dicuntur nomina simpliciter et absolute, sed dependenter a casu recto nominis substantivi.

105. **In quo reposita sit natura verbi.** — Etsi verbi definitio tradita ab Aristotele (1. *Perih.* c. 3.) a pluribus oppugnatur, nulla tamen melior ei suffecta est, quae ipsius naturam aptius et subtilius declaret. Est itaque verbum *Vox simplex ex instituto significans aliquid prout tempore mensuratur et de altero praedicatur*. Quatenus dicitur esse *vox simplex ex instituto significans*, exprimitur in quo verbum cum nomine conveniat et ab oratione distinguatur. *Simplex* porro in praesenti accipitur, prout ibidem Philosophus exponit, *cuius nulla pars significat separata*, quod supra declaravimus. Aliae vero duae particulae, quae adduntur, tum secerant verbum a nomine, tum eius proprium munus aptissime et subtiliter declarant. Quod ut intelligas, haec animadvertas. Cum intellectus noster successive perficiatur in cognoscendo, hinc uno intuitu non cognoscimus omnia, quae cuique rei insunt, sed primo rem confuso aliquo conceptu apprehendimus, ac dein pedetentim et per gradus veluti quosdam ipsius rei notas ac proprietates singillatim distinguimus. Cum vero hoc accidit, id quod secundo de re intelligimus, quasi *innascitur* seu *advenit* eidem, prout confuso modo primitus subsistere incepit in mente nostra. Porro ad rei proprietates seu attributa hoc modo concepta exprimendum *verba* adhibemus, dum contra *nomen*, quod est altera orationis pars, imponitur ad designandum subiectum, cui proprietates innasci seu advenire intelligitur. Hinc verba dicuntur significare *per modum actionis*, non quia semper significant veri nominis actionem, sed quia semper significant *ad instar exercitii* seu motus, ut videre est in ipsis verbis, quae cessationem vel quietem significant, ex. gr. *sedeo, cesso*. Iam vero actiones nobis in tempore innotescunt: actus praeterea, quo proprietatem sic in subiecto inesse intel-

ligimus, est ipsemet actus mentalis compositionis, quae aliquid de altero praedicatur. Hinc propria verbi natura recte explicatur cum dicimus, eo significari aliquid *ut tempore mensuratur ac de altero praedicatur*. In idem recidit, quod ait Philosophus (1. *Perih.* c. 3.): *Verbum autem est, quod tempus consignificat... et est semper eorum, quae de altero dicuntur, nota*. Sensus est: verbum consignificat tempus, et est semper signum quod aliquid de altero praedicatur, h. e. alteri inesse dicatur. Subdit enim immediate "Dico autem quod consignificat tempus, ut *valeat* quidem nomen; at *valeat* verbum est: consignificat enim quod nunc adsit."

Ex tradita verbi definitione haec intelliguntur.

106. **Coroll. I. — Verbi significatum.** — Verbum principaliter et directe significat formam aliquam vel quasi formam, eandem videlicet quam significat nomen, unde derivatur. Sic *valeat* principaliter et directe significat *valeitudinem*. Consignificat vero duo, quatenus nempe eam significat per modum compositionis, et ut tempori substet. Id vero actu non habetur a verbo, nisi prout cum nomine in oratione coniungitur, nisi dicatur, ex. gr. *Petrus valet*. Quapropter Aristoteles l. c. animadvertit, *verba secundum se dicta nomina esse*; h. e. extra compositionem, quantum ad rem significatam, non differunt a nominibus. Cf. Toletum in h. l.

107. **Coroll. II. — Verbum modi infinitivi.** — Verbum in infinitivo adhibitum, (idem dicas de participio), deficit a ratione verbi logice considerati; non enim consignificat compositionem, qua de subiecto dicatur. Participat tamen de verbo, si adhibeatur ex parte praedicati, puta si dicatur, *volo amare, vel amavisse*, quatenus videlicet significat formam cum tempore et in sua conerone ad subiectum. Et hoc sensu dicitur *nomen verbale*. Quod si denique adhibeatur ex parte subiecti, ut si dicatur *currere est quidam motus*, sumitur simpliciter in vi nominis. Apposite S. Thomas. "Dicendum est, quod verba infinitivi modi, quando in subiecto ponuntur, habent vim nominis. Unde et in graeco et vulgari locutione latina suscipiunt

additionem articulorum, sicut et nomina. Cuius ratio est, quia proprium nominis est, ut significet rem aliquam quasi per se existentem; proprium autem verbi est ut significet actionem vel passionem. Potest autem actio significari tripliciter: uno modo per se in abstracto, velut quaedam res, et sic significatur per nomen, ut cum dicitur actio, passio, ambulatio, cursus, et similia: alio modo per modum actionis, ut scilicet est egrediens a substantia, et inhaerens ei ut subiecto: et sic significatur per verba aliorum modorum, quae attribuuntur praedicatis. Sed quia ipse processus, vel inhaerentia actionis, potest apprehendi ab intellectu et significari ut res quaedam; inde est, quod ipsa verba infinitivi modi, quae significant ipsam inhaerentiam actionis ad subiectum, possunt accipi ut verba ratione concretionis, et ut nomina prout significant res quasdam. (1. *Perih.* lect. 5.)

108. *Coroll. III.* — **Omne verbum resolvi potest in substantivum.** — Omne verbum, quod cum subiecto aliquo in oratione componitur, semper logice resolvi potest in terminum exprimentem aliquam formam aut quasi formam et verbum substantivum *sum, es, est*. Si proinde dicatur, *Petrus currit*, perinde est ac si dicas, *Petrus est currens*. Ratio est, quia compositio verbi cum subiecto in oratione exprimit mentalem compositionem seu animi sententiam, quae forma aliqua vel quasi forma in subiecto *inse* vel *non inse* affirmetur. Hinc verbum *sum, es, est*, dicitur substantivum propterea quod actum essendi significat, qui primus est et fundamentum omnium reliquorum actuum; cetera vero dicuntur adiectiva, quippe quae in actu essendi aliquantulum eiusdemque modificationem seu varietatem aliquam referunt.

109. *Coroll. IV.* — **Verbum quatenus logice cum nomine componitur, vel est in tempore praesenti vel in illud semper resolvi potest.** — Haec enim compositio, prout dictum est, significat interiorem compositionem seu animi sententiam quae forma ad subiectum refertur. Atqui talis sententia semper est in tempore praesenti respectu loquentis. Hinc logice unum idemque est, *Petrus*

peccabit, ac *Petrus est futurus peccator*, scilicet *est unus ex illis qui postea peccabunt*. Quapropter recte Aristoteles l. c. dixit verba praeteriti vel futuri temporis non esse simpliciter verba, sed *casus verbi*, quia videlicet consignantur dependenter a verbo in tempore praesenti.

110. **Diversae species orationis.** — Orationis, quae perfecta est, quinque species recensentur a S. Thoma: *enuntiativa, deprecativa, imperativa, interrogativa, et vocativa*.^{*} Quia intellectus, ait, vel ratio non solum concipit in seipso veritatem rei; sed etiam ad eius officium pertinet, secundum suum conceptum, alia dirigere et ordinare; ideo necesse fuit, quod sicut per enuntiativam orationem significatur ipse mentis conceptus, ita etiam essent aliquae aliae orationes significantes ordinem rationis, secundum quam alia diriguntur. Dirigunt autem ex ratione unius hominis alius homo ad tria. Primo quidem, ad attendendum mente; et ad hoc pertinet *vocativa* oratio. Secundo, ad respondendum voce; et ad hoc pertinet *interrogativa*. Tertio, ad exequendum in opere; et ad hoc pertinet, quantum ad inferiores, oratio *imperativa*, quantum autem ad superiores, oratio *deprecativa*, ad quam reducitur oratio *optativa*, quia respectu superioris homo non habet vim motivam, nisi per expressionem desiderii. Quia igitur istae quatuor orationis species non significant ipsum conceptum intellectus, in quo est verum vel falsum, sed quendam ordinem ad hoc consequentem; inde est, quod in nulla earum invenitur verum et falsum, sed solum in *enuntiativa*, quae significat id, quod de rebus concipitur. Et inde est quod omnes modi orationis, in quibus invenitur verum vel falsum, sub *enuntiatione* continentur; quam quidam dicunt *indicativam* vel *suppositivam*; *adverbativa* autem ad *interrogativam* refertur. (1. *Perih.* lect. 7.) Subdit autem S. Doctor ex his solam enuntiativam pertinere ad praesentem considerationem; alias vero potius pertinere ad Rhetoricam vel Poësim.^{*} Cuius ratio est, ait, quia consideratio huius libri directe ordinatur ad scientiam demonstrativam, in qua animus hominis per rationem inducitur ad consentiendum vero ex his quae sunt propria

rei; et ideo demonstrator non utitur ad suum finem nisi enuntiativis orationibus significantibus res secundum quod eorum veritas est in anima. Sed rhetor et poeta ducunt ad assentiendum ei, quod intendunt, non solum per ea quae sunt propria rei, sed etiam per dispositiones audientis. Unde rhetores et poetae plerumque movent auditores in unum, provocando eos ad aliquas passiones, ut Philosophus dicit in sua Rhetorica. Et ideo consideratio dictarum specierum orationis, quae pertinet ad ordinationem audientis in aliquid, cadit proprie sub consideratione rhetoricae vel poeticae ratione sui significati: ad considerationem autem grammaticam, prout consideratur in eis congrua vocum constructio.

111. **Definitio orationis enuntiativae, ejusque partes essentielles.** — Oratio enuntiativa, prout in argumentatione adhibetur ad aliquid inferendum, *propositio* appellatur. Est autem propria expressio iudicii mentalis, ac propterea est significativa veri vel falsi. Definitur ab Aristotele (1. *Prior.* c. 1.) *Oratio affirmans aut negans alicuius de aliquo.* More compositi naturalis consideratur in ea tum *materia tum forma.* Propositionis materia sunt eius *subiectum* et *praedicatum.* Subiectum est id, de quo aliquid affirmatur aut negatur; praedicatum est id quod de aliquo affirmatur vel negatur. Extensio subiecti propositionis *quantitas* nuncupatur. Propositionis vero *forma* est tempus praesens verbi substantivi *sum, es, est,* in indicativo positum, prout est *verbalis copula,* quatenus scilicet componendo praedicatum cum subiecto significat illud huic inesse vel non inesse.

Hic vero duo sunt observanda.

I. Praedicatum in propositione exprimit obiectum seu rem prout hic et nunc est in mente seu repraesentatur: subiectum vero exprimit rem prout est in se. Unum vero ad alterum refertur mediante copula verbali. Quare in propositione exprimitur ac significatur conformitas rei intellectae, quatenus est intellecta, ad seipsam secundum suam naturam, ac propterea, ut supra inuimus, verum et falsum non utrumque invenitur in oratione enuntiativa,

sed ut *in significante* verum vel falsum. Sed de hoc plenius in Logica maiori.

II. Etsi praedicatum et subiectum respectu copulae verbalis se habeant ad instar materiae, tamen si invicem comparentur, praedicatum refertur ad subiectum sicut forma ad materiam. Notio enim praedicati perficit notionem subiecti: omne autem perfectivum comparatur ad suum perfectibile sicut actus ad potentiam seu forma ad materiam.

112. **Propositio de secundo, aut de tertio adiacente.** Forma propositionis seu copula verbalis vel explicita est, vel implicite latet in verbo, quod cum nomine componitur. Si primum contingit, propositio dicitur *de tertio adiacente,* ut si dicas, *Petrus est existens, Petrus est currens.* Si vero sit implicita, habetur propositio *de secundo adiacente,* ex. gr. *Petrus est,* vel *Petrus currit.* Hinc omnis propositio dialectice resoluta semper est *de tertio adiacente.* Id porro, quod tertio adiacere dicitur, est ipsamet copula verbalis, non quia tertio loco exprimitur, sed secundum naturae ordinem: coniungibilia enim sunt ante conjunctionem, ac propterea verbum *est,* quod compositionem significat, veluti *tertium adiaci* intelligitur duabus dictionibus, quae componentia exprimitur. Hic vero diligenter observa cum S. Thoma (2. *Perih.* lect. 2. et 5. *Metaph.* lect. 9.), etiam in propositionibus *de tertio adiacente,* verbum substantivum non esse purum syncategorema, ut quidam volunt, quatenus videlicet non aliud praestet nisi praedicatum componere cum subiecto. Non enim desinit esse verbum, ac propterea non solum componit, sed etiam significat aliquid, quod componit. Quemadmodum vero, ut supra dictum est, verba adiectiva significant aliquam essendi modificationem seu varietatem, ita substantivum significat ipsum actum essendi. Unde egregie Toletus animadvertit: * Verbum ratione rei significatae est pars materialis, quia est cum nomine idem; at ratione connotati est formalis pars, cum utrumque habeat: est tamen discernimen. Aliquando nihil praedicat, nisi suam significationem, ut *homo currit, homo est;* aliquando suam signi-

ficationem determinatam, et limitatam ab altero, ut *homo est albus*, id est, *est illud ens quod est album*. Perinde enim est addere appositum verbo substantivo, ac aliis: ut enim dum dicis, *ego amo Petrum*, illud additum non auferit, quin verbum *amo* secundum rem significatam praedicetur, sed limitatur: ita quando dicitur, *homo est albus*... Ex quo sequitur manifeste, omne verbum esse partem propositionis, formalem quidem, ut unit et componit, materialem vero secundum id quod significat. (1. *Perih.* c. 3. q. 1.)

113. **Dispositio propositionis.** — Mutuus ordo terminorum ad invicem in ratione subiecti et praedicati, propositionis *dispositio* dicitur. Potest esse *naturalis* seu *directa*, et *innaturalis* seu *indirecta*. Erit dispositio naturalis, si loco praedicati ponatur terminus, qui revera perficit notionem subiecti. Notio autem rei perficitur per definitionem sive essentialem sive descriptivam. Hinc in dispositione naturali loco subiecti exprimitur res, loco vero praedicati eiusdem definitio, descriptiva saltem, vel pars definitionis: ut si dicas, ex. gr. *Homo est animal rationale, risibile*. Quoniam vero definitio eiusque partes vel latus vel aequae patent ac subiectum definitionis, hinc ut termini naturaliter disponantur in propositione, is occupare debet locum praedicati qui latus vel saltem aequae patet: secus dispositio erit *innaturalis*, ut si dicas, *Aliquod animal est homo*. Quod si dicatur, ex. gr. *Aliquod animal est rationale*, dispositio est ex parte naturalis, et ex parte innaturalis. *Animal* enim latus patet quam *rationale*, ad illud tamen se habet ut genus ad differentiam; differentia vero perficit notionem generis.

114. **De unitate propositionis.** — Quoniam unitas est proprietas entis, in quantum ens, hinc propositio etiam suam propriam unitatem habere debet. Haec autem nequit profecto esse ea, quae rebus simplicibus convenit; propositio enim in quadam compositione consistit praedicati ad subiectum. Sed quemadmodum res corporales duplicem modum unitatis habere possunt, videlicet *simpliciter*, sicut in composito naturali ex materia et forma, vel *secundum quid*, ut in navi vel domo: ita etiam propositio

potest esse vel *simpliciter una*, si unum praedicatum cum uno subiecto componat, vel *secundum quid* si pluribus aliis propositionibus tanquam partibus coalescat. Illa dicitur *simplex*, h. e. simpliciter una; haec vero *composita* seu coniunctione una. Ad rem Sylvester Maurus. " Non omnes propositiones habent unitatem eiusdem rationis. Quemadmodum enim tabula potest esse vel simplex seu simpliciter una, vel composita seu una per coniunctionem, sic propositio. Tabula simpliciter una non intelligitur illa quae nullo pacto constat ex partibus, cum talis tabula non detur, sed intelligitur illa quae est omnino omogenea, h. e. eiusdem rationis, et non habet partes coniunctas: aliquo glutine vel clavis: si vero sint plures tabulae non coniunctae aliquo glutine, tunc non faciunt unam tabulam, neque simpliciter, neque compositione, seu coniunctione. Proportionaliter propositio simplex non est illa, quae nullo pacto componitur ex partibus, cum quaelibet propositio constet ex praedicato et subiecto; sed intelligitur illa quae constat ex uno praedicato et uno subiecto: propositio vero composita est, in qua sunt plura praedicata et plura subiecta, quae connexionem, quasi glutine, fiant unum. (Qy. *Phil.* Summ. c. 37.)

ARTICULUS II.

De partitione propositionum simplicium.

115. **Quae partitiones huc spectent.** — In propositione simpliciter una non consideratur, nisi vel subiectum et praedicatum, quae sunt eius quasi materia, vel copula verbalis, quae est eius forma. Pro duplici hac consideratione proinde dividi potest. Si consideretur eius materia, habetur triplex partitio. Prima est ex parte subiecti, et sic dividitur in *universalem, particularem, singularem, et indefinitam*: altera ex habitudine praedicati ad subiectum se-

cundum se inspecta, et sic propositio dicitur esse in materia *necessaria*, vel *impossibili*, vel *contingenti*: tertia denique petitur ex habitudine praedicati ad subiectum, *prout haec habitudine* in ipsa propositione exprimitur, et hoc modo propositio alia dicitur de *inse*, alia vero *modalis*. Si vero consideretur copula verbalis seu forma, dividitur per se quidem in affirmativam et negativam, *per accidens* autem in *veram* et *falsam*. Licet enim *significare* verum vel falsum sit de essentia propositionis, esse tamen verum vel falsum non est de eius essentia, sed aliquid consequens.

116. **Propositio universalis, particularis, singularis, indefinita.** — Partitio haec convenit propositioni pro diversitate *extensionis*, quam habet eius subiectum. Iam vero propositio *universalis* illa dicitur, cuius subiectum distributive supponit ac syncategoremate universalitatis afficitur, ut *omnis, nullus*: ex. gr. si dicatur, *Omnis homo est rationalis, Nullus homo est asinus*. Particularis illa est, in qua subiectum est terminus communis sed particulariter supponens, ac propterea signo particulari, *aliquis, non omnis*, afficitur: huiusmodi sunt haec propositiones, *Aliquis homo est doctus, Non omnis homo est doctus*. Singularis denique propositio dicitur, cuius subiectum vel est nomen proprium, ut *Petrus*, vel afficitur signo demonstrativo, ut *hic homo*. Haec propositio quodammodo convenit cum universalis, quatenus nimirum subiectum in ea accipitur secundum totam extensionem cuius est capax terminus singularis, quae non porrigitur nisi ad unum: ut *B. Virgo Maria est mater Dei*. Quod si subiectum sit quidem terminus communis, nullum tamen syncategorema ei praeponeatur, ut extensionis suppositio declaretur, propositio vocatur *indefinita*, ut cum dicimus, *Homo est rationalis*.

117. **Quantitas propositiois indefinitae.** — Ut propria quantitas huius postremae propositionis, *indefinitae* videlicet, probe intelligatur, notandum est, subiectum in ea supponere posse vel logice, vel realiter. Si suppositio sit logica, propositio indefinita aequivalet singulari, quatenus in ea subiectum ita accipitur, ut unum irresolubile in plura inferiora. Cum enim affirmas, ex. gr. *Homo est*

species, homo accipitur secundum esse: quod habet in mentis abstractione, unde non potest inde inferri, *Ergo Petrus est species*. Sin autem suppositio subiecti sit realis, propositio indefinita aliquam universalitatem habere debet. Nam huiusmodi suppositio potest esse vel realis absoluta, ut si dicas, *Homo est rationalis*; vel personalis, ex. gr. *Iuvenes sunt inconstantes*. In prima hypothesi, praedicatum per se pertinet ad naturam subiecti, ac propterea necessario inveniri debet in omnibus suis inferioribus. In altera vero hypothesi, communi hominum sensu his propositionibus attribuitur universalitas quaedam *moralis*, ita nempe ut verificentur in inferioribus saltem ut *plurimum*, seu, ut aiunt, *regulariter loquendo*, ut videre est in exemplo superius allato. Hinc nemo est, qui non reiciat propositionem sequentem, *Homo est niger*, tametsi de multis id recte affirmari debeat: contra rite affirmatur, *Matres diligunt filios*; licet enim non desint exceptiones, regulariter tamen loquendo res ita se habet.

118. **Propositio in materia necessaria, contingenti vel impossibili.** — De hac partitione iuvat audire S. Thomam: "Potest accipi, inquit, divisio enuntiationum secundum materiam; quae quidem divisio attenditur secundum habitudinem praedicati ad subiectum. Nam si praedicatum per se insit subiecto, dicitur esse enuntiatum in materia necessaria vel naturali; ut cum dicitur: *homo est animal, vel homo est visibilis* (1). Sin vero praedicatum per se repugnet subiecto, quasi excludens rationem ipsius, dicitur enuntiatum esse in materia impossibili sive remota; ut cum

(1) Consulto S. Doctor attulit duo exempla propositionis in materia naturali, ut scilicet inueneret duplicem modum, quo praedicatum per se inest subiecto alicui. Primus modus est, quando praedicatum vel est ipsa definitio qualitativa subiecti, aut pars definitionis; ut cum dicitur *Homo est animal rationale*. Secundus modus est quando praedicatum est subiecto proprium, ut *Homo est visibilis*. Porro hoc differt inter utrumque, quod in primo modo praedicatum ponitur in definitione subiecti; in altero vero vicissim subiectum ponitur in definitione praedicati. Confer quae supra diximus [66], nec non quae idem S. Doctor habet (1. *Poster.* lect. 10.)

dicitur: *homo est asinus*. Si autem medio modo praedicatum se habeat ad subiectum, ut scilicet nec per se reugnet subiecto, nec per se insit, dicitur enuntiatio esse in materia possibili sive contingenti. (Perih. lect. 13.)

119. **Propositio de inesse et modalis.** — Haec partitio, ut supra inuimus, etiam simitur ex habitu dine praedicati ad subiectum, sed prout haec habitudo in ipsa propositione exprimitur. Dicitur porro propositio *de inesse*, quae duntaxat enuntiat num praedicatum insit nec ne subiecto; ut *homo currit*. Modalis vero vocatur, quae enuntiat ipsum modum inherenciae praedicati in subiecto. Effertur dupliciter, videlicet vel per adverbium adiacens copulae propositionis, ut *Deus necessario est iustus*; vel convertendo adverbium quidem in praedicatum, copulam vero, de qua enuntiat, in infinitivum, ut *Deum esse iustum est necessarium*. Hac posteriori ratione habetur propria expressio propositionis modalis: prior enim locutio continet potius propositionem quamdam compositam ex propositione de inesse et propositione modalis. Perinde enim est dicere, *Deus necessario est iustus*, ac si dicatur *Deus est iustus, et eum esse iustum est necessarium*. Iam vero propositio seu oratio in infinitivo posita, nuncupatur *dictum*; nomen vero praedicatum *modus*. Hic quadruplex esse potest, videlicet *necessarium, impossibile, contingens, et possibile*. Necessarium dicitur quod non potest non esse: impossibile, quod non potest esse: contingens, quod potest non esse: possibile, quod potest esse. Exemplo sint haec: *Deum esse bonum est necessarium; Deum non esse est impossibile; Deum creasse mundum est contingens; Deum creare mundum a praesenti diversum est possibile*.

120. **Materia, forma, ac quantitas propria enuntiationum modalium.** — Propria materia harum propositionum posita est in earum dicto et modo; illud est subiectum, hic vero praedicatum. Forma vero est ipsa verbalis copula, quae coniungit modum eum dicto. Hinc propositiones modales iure inter simplices connumerantur. Quod atinet vero ad earundem *quantitatem*, ea non est quantitas propria nominum sed verborum. Hinc fit ut

modales ex necessario vel impossibili habeantur ut universales; modales vero ex contingenti vel possibili sint ut particulares. Quod enim necessario est, *semper* est, quod vero impossibile est, *numquam* est: contra, quod contingens est esse, *aliquando* potest non esse; quod possibile est esse, *aliquando* potest esse. Quod si etiam in ipsis spectetur quantitas nominum, considerando nimirum dictum ad instar nominis, tunc omnes propositiones modales censentur *singulares*. Cum enim dico, ex, gr. *Hominem quemlibet esse animal est necessarium*, nihil aliud dico, nisi *hanc identitatem*, expressam nempe per hoc dictum, *necessarium esse*.

121. **Propositio affirmativa et negativa.** — Haec est partitio praecipua enuntiativae orationis; sic enim per se dividitur propositio ratione suae formae, ac propterea est divisio generis in species. Porro affirmatio definitur a Philosopho, (1. Perih. c. 6.) *Enuntiatio alicuius de aliquo*: negatio vero, *Enuntiatio alicuius ab aliquo*. Enuntiare autem aliquid de aliquo, vel ab aliquo, perinde est ac mente vel voce pronuntiare rem ita esse vel non esse. Propositio itaque affirmativa est *quae praedicatum subiecto inesse dicit*: negativa vero *quae dicit praedicatum subiecto non inesse* (1). Hinc duo intelliguntur.

I. Affirmatio et negatio se habent in propositione ad instar *qualitatis*, quia inquirenti *qualis* propositio dicatur, respondetur eam esse affirmantem vel negantem. Haec tamen qualitas non accidentaliter se habet ad propositionem, sed est eius differentia essentialis.

II. Licet omnis enuntiatio componat praedicatum cum subiecto, nihilominus saepe sola affirmatio solet dici *compositio*, negatio vero *divisio* appellatur. Id vero ita egregie explicat S. Thomas. "Cum conceptiones intellectus sint

(1) Ut memoriae tyrannum consideretur, propositionum diversitas, attenda ipsarum quantitate et qualitate, quibusdam litteris designari consuevit, prout his versiculis exhibetur.

Asserti A, negat E, rerum generaliter ambo:
Asserti I, negat O, sed particulariter ambo.

similitudines rerum, ea quae circa intellectum sunt dupliciter considerari et nominari possunt; uno modo secundum se, alio modo secundum rationes rerum, quarum sunt similitudines. Sicut imago Herculis secundum se quidem dicitur et est cuprum; in quantum autem est similitudo Herculis, nominatur homo. Sic etiam, si consideremus ea, quae sunt circa intellectum secundum se, semper est compositio, ubi est veritas vel falsitas; quae nunquam invenitur in intellectu nisi per hoc, quod intellectus comparat unum simplicem conceptum alteri. Sed si referatur ad rem, quandoque dicitur compositio, quandoque dicitur divisio. Compositio quidem, quando intellectus comparat unum conceptum alteri, quasi apprehendens coniunctionem aut identitatem rerum, quarum sunt conceptiones; divisio autem, quando sic comparat unum conceptum alteri, ut apprehendat res esse diversas. Et per hunc etiam modum in vocibus affirmatio dicitur compositio, in quantum coniunctionem ex parte rei significat; negatio vero dicitur divisio, in quantum significat rerum separationem. „ (1. *Perih.* lect. 3.)

122. **Extensio et comprehensio praedicati in propositione affirmativa et negativa.** — Si spectetur extensio et comprehensio praedicati, utraque in verso modo habetur in propositione affirmativa et negativa. Hinc triplex haec regula servanda est.

1^a Reg. — Praedicatum propositionis affirmantis tribuitur subiecto *secundum omnes et singulas notas suae comprehensionis*. Cum enim definitum ac definitio multo convertantur, de quocumque affirmatur praedicatum, de eodem praedicati definitio affirmari debet. Atqui omnes et singulae notae comprehensionis cuiusque rei in eius definitione continentur. Quare si dicis, *Homo est animal*, perinde est ac si dicas, *Homo est substantia corporea vivens ac sentiens*.

2^a Reg. — Praedicatum propositionis negantis removetur a subiecto in *tota* (praedicati) *comprehensione collectivae accepta, sed non secundum singulas suas notas*. Ratio eadem est ac regulae praecedentis. In propositione enim

negante definitio praedicati removeri debet a subiecto; ad hoc autem plane sufficit, ut ei desit una dumtaxat et notis, quae in definitione praedicati continentur. Hinc recte dicitur, *Homo non est brutum*: licet enim homo et brutum conveniant in animalitate, homini tamen deest irrationalitas, quae est propria bruti.

3^a Reg. — Praedicatum in *omni et sola* propositione negante distribuitur, h. e. *distributive supponit*. In propositione enim negativa removetur a subiecto forma vel quasi forma praedicato expressa: ad hoc autem requiritur ut subiectum non sit ullum ex inferioribus, quae sub extensione praedicati continentur. Sic quando dicis, *Homo non est brutum*, negas profecto de homine brutum quodlibet cuiuscumque speciei. Contra, in propositione affirmante subiecto attribuis formam praedicato expressam: ad hoc vero sufficit, ut subiectum sit aliquid ex inferioribus, quae sub extensione praedicati continentur. Quapropter cum dicitur, *Homo est animal*, non est sensus, *Homo est omne animal*, sed *Homo est aliquid ex animalibus, vel homo continetur sub extensione ideae animalis*.

123. **Discrimen propositionis negativae a propositione affirmativa habente terminum infinitum.** — Quoad hanc partitionem hoc remanet diligenter observandum, videlicet minime esse confundendam propositionem negantem cum propositione illa, in qua quodcumque aliud tribuitur subiecto, quam quod nomine praedicato exprimitur, v. g. *Homo est non lapis*; quae ideo *infinita* vocatur, quia in ea aliquid indeterminatum subiecto tribuitur. Negativa enim enuntiatio denotat aliquid determinatum subiecto non inesse; propositio vero infinita, dum denotat aliquid determinatum subiecto non inesse, simul significat aliquid ei inesse, videlicet aliquid apprehensibile sub ratione qualitatis indeterminatae, et ideo negatio a copula transfertur ad praedicatum. Ad rem S. Thomas. “ Nomen infinitum (ex. gr. *non homo*) quodammodo significat unum. Non enim significat simpliciter unum, sicut nomen finitum, quod significat unam formam generis vel speciei aut etiam individui; sed in quantum significat ne-

gationem formae alicuius, in qua negatione multa conveniunt sicut in quodam uno secundum rationem. Unum autem eodem modo dicitur aliquid sicut et ens. Unde sicut ipsum non ens dicitur ens, non quidem simpliciter, sed secundum quid, id est secundum rationem, ut patet in IV. *Metaph.*, ita etiam negatio est unum secundum quid, scilicet secundum rationem. (2. *Perih.* lect. 1.) Simile indicet feras de propositione, cuius subiectum infinitatur, ex. gr. *Qui Deum non colit est stultus.*

124. **Propositio vera vel falsa.** — Haec est ultima divisio, quae propositioni simplici convenit ratione copulae verbalis. Per hanc enim conceptio mentis propositione significata refertur ad rem, prout in se est, ac propterea propositio evadit vera vel falsa prout rei, in se spectatae, convenit vel ab ea discordat. Audiatur rursus Angelicus Doctor. "Cum enuntiatur aliquid esse vel non esse, secundum congruentiam rei, est oratio vera; alioquin est oratio falsa. Sic igitur quatuor modis potest variari enuntiatio. Uno modo, quia id, quod est in re, enuntiatur ita esse sicut in re est: quod pertinet ad affirmationem veram; puta cum Sortes currit, dicimus Sortem currere. Alio modo, cum enuntiatur aliquid non esse, cum non est; quod pertinet ad negationem veram, ut cum dicitur: *Aethiops non est albus*. Tertio modo, cum enuntiatur aliquid esse, quod in re non est, quod pertinet ad affirmationem falsam, ut cum dicitur: *Corvus est albus*. Quarto modo, cum enuntiatur aliquid non esse, quod in re est, quod pertinet ad negationem falsam, ut cum dicitur: *Nix non est alba.*" (1. *Perih.* lect. 9.)

ARTICULUS III.

De partitione propositionis compositae.

125. **Forma ac divisio propria propositionis compositae.** — Quid sit enuntiatio composita, seu *coniunctione*

una, iam supra declaravimus [114]. Porro quemadmodum materia propositionis simplicis sunt termini, forma vero est verbalis copula; ita materia propositionis compositae sunt propositiones simplices, forma vero est particula eas coniungens. Quocirca partitiones, quibus subiacet propositio composita ratione suae materiae, sunt eadem ac enumeratae in articulo praecedenti: partitiones vero, quae eidem conveniunt ratione suae formae seu particulae coniungentis, sunt ei propriae, et in praesenti articulo examinandae. Hae totidem recenseri queunt, quot sunt diversae particulae, quibus simplices enuntiationes in unam propositionem componuntur. Universim vero ad duo genera revocantur. Aliae dicuntur propositiones *aperte compositae*, aliae vero *occulte compositae*. In illis compositio, spectata ipsa structura orationis, est per se manifesta, ac propterea nulla indigent expositione; hae contra ore tenus videntur simplices, at reipsa sunt compositae, unde expositione aliqua indigent, ac idcirco *exponibiles* etiam vocantur.

126. **Quot recenseantur propositiones aperte compositae.** — Propositiones aperte compositae tres praecipue recenseri possunt; ceterae enim ad eas facile revocantur. Hae porro sunt *conditionalis, copulativa, et disiunctiva*. Hanc divisionem ita optime explicat Petrus a Fonseca. "Coniunctio, quae forma est enuntiationis coniunctae, tribus modis comparari potest cum simplicibus enuntiationibus, quas connectit. Aut enim iungit earum sententias, aut dividit. Si iungit, aut ordine consecutionis unius ex altera id facit, ut videlicet posterior ex prioro efficiatur, aut non habita ratione eiusmodi ordinis. Si ordine consecutionis iungit sententias, vocatur *conditionalis*, ut: *Si sol lucet, dies est*. Si absque eiusmodi ordine, dicitur *copulativa*, ut: *Socrates fuit philosophus, et fuit vir bonus*. Si denique dividit sententias, *disiunctiva* nuncupatur, ut: *Aut dies est, aut nox est*. Tria igitur sunt genera coniunctarum enuntiationum, *conditionalis, copulativa, et disiunctiva*, quas Cicero *connexum, coniunctionem, et disiunctionem* nominat..... Qualitas essentialis enuntiationum, quam affirmationem et negationem dicimus, his etiam omnibus com-

munitur convenit, verum aliter quam simplicibus. Simples enim dicuntur affirmativae et negativae, quia earum praedicata attribuantur subiectis, aut ab eisdem remouentur: at coniectae dicuntur affirmativae, quia coniunctiones affirmantur, h. e. non negantur; negativae, quia negantur, sive praedicata simplicium, quas in se coercent et continent, affirmantur sive negentur. Unde fit, ut haec ambae sint affirmativae: *Si sol lucet, dies est; si sol non lucet, dies non est*; haec vero ambae negativae: *Non si sol non lucet, nox non est; Non si sol lucet, nox est*. Id quod in ceteris generibus facile perspicies. Fiunt autem huiusmodi enuntiationes negativae, praefixa initio totius enuntiationis negante particula, ut in proximis duobus exemplis cernis. (*Instit. Dialect.* lib. 3. c. 14.)

127. **Propositio conditionalis.** — Propositio conditionalis rite definitur *ea, in qua nihil absolute affirmatur aut negatur, sed solum affirmatur aut negatur dependentia seu consecutio unius affirmationis aut negationis ex alia affirmatione aut negatione*; veluti cum dicimus, *Si quid existit, datur ens improductum*. Hinc duplici parte constat, altera, quae conditionem exprimit, ac particula *si* afficitur, altera vero significat id, quod sub conditione negatur vel affirmatur: illa dicitur *antecedens* vel etiam *conditio*, haec vero *consequens* seu *conditionatum*. Eiusmodi enuntiationes censentur verae, si consecutio sit prout enuntiat; secus erunt falsae. Quare haec sunt ambae verae, *Si Deus non existit, nihil existere potest, Non si homo vivit, est animal*: contra falso diceretur, *Si Deus est, mundus existit, vel Non si mundus est, Deus existit*. Haec de causa dici solet, conditionalem nihil ponere in esse, quia nimirum, ut sit vera, veritatem neque antecedentis neque consequentis requirit. Aliqui etiam inde colligunt omnes conditionales veras esse necessarias, et omnes falsas impossibiles; quia, aiunt, omnis bona consecutio est necessaria, et omnis vitiosa impossibilis. At sapienter contradicit praelaudatus auctor. * Etenim, ait, non modo multae conditionales ex futuris contingentibus probabiles censentur, ut, *Si diligenter operam navaveris, doctus evades*; sed etiam ex praesenti tempore,

ut si dicas, *Si qua mater est, diligit filium*, quae enuntiatio cum inter veras enumeretur, non in eo veritatis gradu ponitur, ut dicatur falsa esse non posse. Non tantum ergo necessaria et impossibiles enuntiationes conditionales reperiuntur, sed contingens etiam. Nec vero omnibus bona consecutio est necessaria, sed quaedam etiam probabilis. (loc. cit. c. 15.) (1)

128. **Propositio copulativa.** — Forma huius enuntiationis est particula copulans *et*; etque mediante simul connectitur plures enuntiationes simplices, quot volueris. Haec propositio, prout supra monuimus, est affirmativa, si particula copulans affirmetur seu non negetur, licet membra copulata sint negativa; ut si dicas, *Nec Petrus nec Paulus sunt docti*: hoc enim perinde est ac si diceres, *Petrus et Paulus non sunt docti*. Contra est negativa, si haec coniunctio negetur, ut *Non et Petrus et Paulus sunt docti, vel Nullus servit Deo et pecunia*. Hinc ad veritatem huius enuntiationis, si sit affirmativa, requiritur, ut sint vera omnia et singula membra, quae copulantur. Quare falsa est haec propositio, *Nec fides nec disciplina sunt necessariae ad salutem*. Si vero sit negativa, ad eius veritatem requiritur ut

(1) Sedulo notare oportet duplex genus existere propositionum conditionalium. Aliae sunt eiusmodi, ut consecutio, quae particula *si* vel alia conditionem exprimente significatur, consistat in nexu quodam necessario conditionatum inter et conditionem, qui propterea sit talis, ut sola intellecta conditione sufficiens medium habeatur ad veritatem conditionati cognoscendam. Sic habet sequens propositio, *Si mundus est, Deus existit, vel quandocumque conditio sit causa sufficiens ac necessario agens respectu conditionati*. Aliae vero dantur propositiones conditionales, quarum conditio conducti quidem ad positionem conditionales respectu conditionati, aliaque cum eo connectitur; puta, si sit causa quidem sufficiens respectu ipsius, sed libera. Exemplo sit haec enuntiatio, *Si Petrus in talibus adiunctis constituitur, peccat*. Consecutio seu nexus, qui in talibus propositionibus affirmatur, minime accipi debet per modum cuiusdam necessariae illationis; constituit nempe in mero nexu eiusdem coexistentiae conditionati cum positione conditionis. Hoc modo innuere sufficit, plenior enim huius rei explicationem tradit theologia naturalis, cum de divina scientia disputatur.

membra, quae copulantur, non sint simul vera. Unde falso dices, *Nemo servit Deo ac dominis temporalibus.*

Hic vero duo notare oportet.

I. Propositio copulativa negans saepe solet converti in propositionem simplicem modalem, dicendo, ex. gr. *Impossibile est servire Deo simul et pecuniae.* Talis est forma principii contradictionis, *Nequit idem simul esse et non esse.* Potest etiam resolvi in propositionem disiunctivam. Sic loco dicendi, *Corpus non et movetur et quiescit*, dici potest, *Corpus vel non movetur vel non quiescit.*

II. Ad propositionem copulativam revocantur aliae permultae enuntiationes, ut *adversativae* et *comparativae*, et aliae id genus, veluti si dicas, *Non quidem pulchra sed utilissima est vitis, Quales principes sunt talis fere est populus.* Ad copulativam etiam revocatur propositio *causalis*, et si dicas, *Mundus est productus, quia contingens.* In propositione enim causali tria copulative asseruntur, videlicet veritas antecedentis, veritas consequentis, ac dependentia istius ab illo sicut effectus a causa vel rationati a ratione sufficienti.

129. **Propositio disiunctiva.** — Haec propositio, ut diximus, plures sententias disingit ope particulae *vel*, aut, Exemplo sit, *Animal vel est rationale, vel irrationale.* Porro particula disingens duplicem sensum habere potest, nimirum *exclusivum* et *praecisivum*. Erit sensus exclusivus, si vel ex rei natura vel ex intentione loquentis membra, quae disinguntur, sint impossibilia, ut videre est in exemplo nuper allato. Si hoc contingat, requiritur ad disiunctionis veritatem, ut unum membrum sit verum, cetera autem falsa. Secus habebitur sensus praecisivus, cum videlicet unice asseritur veritas alicuius e membris, quae communerantur, praescindendo num cetera sint etiam vera nec ne. Talis est haec enuntiatio, *Aut Demosthenes perfectus orator fuit, aut Cicero, aut certe nullus.* In hoc casu, ut patet, non officit veritati propositionis disiunctivae, quod omnia membra recensita sint vera.

In hoc enuntiationum genere, quemadmodum in superioribus, propositio non censetur absolute negans, li-

cet simplices quae disinguntur sint negativae, nisi negatio praefigatur ipsi particulae disingenti initio propositionis, v. g. *Petrus non est aut albus aut niger.* In hoc casu particula disingens negatione affecta aequivalet particulae *nec*, atque ita propositio disiunctiva convertitur in copulativam, ut in proximo exemplo, *Petrus nec est albus nec niger.*

130. **Propositiones exponibiles ac primo de propositione exclusiva.** — E propositionibus occulte compositis, quae expositione indigent, primo loco recensetur enuntiatio *exclusiva*. Haec, prout ipsum nomen dicit, ea est, quae enuntiat aliquid cum exclusione alterius. Id praestat ope particulae *solum, tantum, dumtaxat*, aliisque consimilis. Tres eiusdem species enumerari possunt. Prima habetur, quando praedicatum attribuitur subiecto et cetera omnia subiecta excluduntur ab extensione eiusdem praedicali, ut *Solus Deus est aeternus.* Quare sic exponitur, *Deus est aeternus, et cetera, quae non sunt Deus, non sunt aeterna.* Secunda species exclusivae propositionis est, quae praedicatum removet a subiecto expresso, et illud attribuit ceteris omnibus, ut *Solus Deus non mutatur.* Eius exponens est haec, *Deus non mutatur, et cetera, quae non sunt Deus, mutantur.* Tertia denique habetur, quando praedicatum attribuitur subiecto, et omnia alia praedicata eiusdem generis a comprehensione subiecti excluduntur. Exemplo sit, *Sensus est perceptivus tantum rerum materialium;* quae propterea ita exponi debet: *Sensus est perceptivus rerum materialium, et non est perceptivus aliarum rerum.* Prima et secunda species dicuntur *exclusi subiecti*, tertia vero *exclusi praedicali*. Aliqui commenerant inter enuntiationes exclusivas eas etiam, in quibus negatio praefigitur ipsi particulae excludenti, puta cum dicis, *Non solus homo est sensu particeps;* sed immerito. Eo ipso enim, quod in talibus propositionibus exclusio negatur, eae in numero exclusivarum recenseri non debent.

131. **Quo pacto exponi debent enuntiationes, in quibus negatio afficit particulam excludentem.** — Merito tamen quoad huiusmodi enuntiationes, in quibus videlicet

negatio afficit particulam ipsam excludentem, quaeri potest, quaeenam sit eorundem exponens, copulativa ne an disiunctiva. Plures volunt eas esse exponendas disiunctive, et ideo pro positionem proximè allatam ita exponunt: *Vel homo non est sensu particeps, vel aliquid aliud ab homine est sensu particeps*. Sed hoc non videtur verum. Nemo enim est, qui non contradicat sic asserenti; *Non solus Deus est mendax*. At enim hoc certe dicendum esset, si eius exponens esset haec: *Vel Deus non est mendax, vel aliquid praeter Deum est mendax*. Quare dicendum est, etiam has propositiones exponi debere per copulativam, in qua retineatur quod enuntiatur sed auferatur exclusio. Sic itaque expones praecedentes enuntiationes: *Homo est sensu particeps, et aliquid praeter ipsum est etiam sensu particeps*; quae vera est: *Deus est mendax, et aliquid praeter Deum est etiam mendax*; quae falsa est. Ratio est, quia dictio exclusiva vim negationis habet: negatio autem praeposita negationi affirmat. Hinc, ut inferius docebimus, ad habendam contradictionem in propositionibus exclusivis, haec debet formari in eorundem exponentibus: unde perperam ut contradictoriae assignarentur hae propositiones: *Tantum Petrus est doctus, Non tantum Petrus est doctus*; quia simul falsificantur, si Petrus non sit doctus.

132. **Propositio exceptiva.** — Propositioni exclusivae affinis est propositio *exceptiva*, quae videlicet conflatur signo exceptivo, quale est *praeter*, aut aliud eiusdem significationis; ut ex. gr. *Omne ens, praeter Deum, est mutabile*. Haec porro particula excipiens duplicem sensum habere potest, *negativum*, ac *praecisivum*. Sensus est negativus, si ita affirmatur aliquid, ut negetur de parte, quae excipitur, ut in exemplo proximè inducto. Tunc exponi debet, ut exclusiva, sic: *Deus non est mutabilis, et cetera omnia sunt mutabilia*. Erit vero sensus mere praecisivus, si de parte quae excipitur, nihil dicatur, ita ut proferens intendat solummodo non comprehendere sub sua affirmatione vel negatione partem, quam excipit. Hoc modo S. Augustinus (Lib. 1. *De adult. conub.* c. 9.) explicat sententiam a Christo Domino prolatam, Matth. XIX, 9.

Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ab fornicationem, et aliam duxerit, moechatur. Observa tamen hoc postremum non contingere nisi raro; quomobrem proferens ad ambiguitatem tollendam explicare se debet, quemadmodum Christus Dominus sententiam suam exposuit tum per alios Evangelistas, tum per Apostolum et Ecclesiam.

133. **Propositio reduplicativa.** — Tertio et ultimo loco inter propositiones, quae expositione indigent, recensetur propositio *reduplicativa*, cui videlicet admiscetur particula *prout, quatenus, in quantum*, vel alia huiusmodi, quae vim geminandi aut iterandi habet. Haec particula duplici sensu accipi solet, *specificativo*, et *causali*. Primus est, ut denotetur in subiecto id revera, secundum quod est subiectum praedicati, tametsi non sit causa sufficiens, ut praedicatum reipsa conveniat illi; ut si dicas, *Christus, ut homo, patriae cultu adorari debet*, vel, *Ignis, ut applicatus, comburit*. Sensus contra est *causalis*, qui maxime dicitur *reduplicativus*, eum reduplicatio causam exhibet vel rationem a priori, cur praedicatum reipsa conveniat subiecto, ex. gr. *Homo, utpote ens contingens, a Deo pendet in esse*: Hinc propositio reduplicativa semper exponenda est per copulativam: sed in priori sensu per mere copulativam, in posteriori vero per copulativam causalem. Quare proxima exempla ita expones: *Christus est patriae cultu adorandus ac tali cultu adorari debet id secundum quod est homo*; *Ignis comburit, sed quando est applicatus*; *Homo, quia ens contingens, a Deo pendet in esse*.

134. **Propositiones de extremo coniuncto.** — Ad complementum doctrinae in praesenti articulo traditae, aliquid innuere oportet de propositionibus quibusdam, quae revera simplices sunt, proxime tamen ad compositas accedunt, et in eas quandoque resolvi queunt. Hae sunt illae, quarum praedicatum vel subiectum est terminus aliquis complexus, ut *Petrus est homo pius*. A veteribus dicebantur *de extremo coniuncto*. Iam age, in istiusmodi propositionibus bina haec documenta prae oculis habeto.

I. Saepè terminus, qui principali subiecto vel praedicato addicitur, se habet ad modum syncategorematis, quo

videlicet determinetur id, de quo aliquid praedicatur, vel id quod de aliquo praedicatur. Id si fiat, propositio unum iudicium significat, ac frustra in copulativam converteretur. Exemplo sit sequens propositio: *Anima eaque rationalis est vera per se ac immediata corporis forma*. In hac propositione, *rationalis* non praedicat aliquid, sed determinat subiectum, de quo praedicatum enuntiatur; particularae vero illae *vera, per se, ac immediata*, non sunt praedicatum, sed determinat legitimum sensum, quo praedicatum, *forma* videlicet, in hac propositione de subiecto enuntiatur. Interdum huiusmodi propositiones sensum habent mere conditionalem, v. gr. in hac: *Homo, qui in lethali culpa decesserit, condemnabitur*.

II. Saepe etiam terminus, qui complexionem facit, significat aliquid iudicium in mente latens diversum ab eo, quod expresse his propositionibus manifestatur. Exempligratia cum dico: *Homines qui mortui sunt, resurgent, vel, Deus omnipotens creavit mundum*; expresse quidem enuntio resurrectionem in priori, creationem vero in altera propositione; sed simul manifesto implicite vel aliter quos homines decessisse vel Deum esse omnipotentem. Tunc certe propositio bene resolvitur in copulativam, quae duas simplices enuntiationes copulet, quarum una sit *principalis*, altera vero *incidens*, ex. gr. sistendo in exemplis inductis: *Plures homines sunt mortui, et hi resurgent, vel Deus est omnipotens, et ipse creavit mundum*. Quae proinde requiruntur ad copulativae veritatem, pari ratione necessaria sunt, ut tales propositiones veritatem habeant.

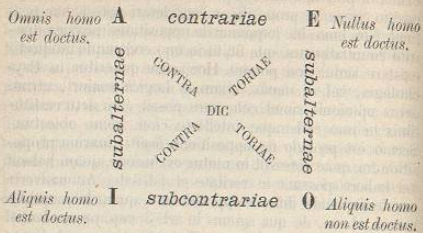
ARTICULUS IV.

De oppositione logica propositionum.

135. *Materies ac ordo tractationis.* — Huc usque egimus de enuntiationis partitione. Remanet nunc agendum de eiusdem proprietatibus, quas dialectica considerat.

Prima et potissima est *oppositio*. Non tamen quaelibet oppositio, quae in propositione considerari potest, huc pertinet. Non enim hic loquimur de oppositione physica duarum enuntiationum, qua fit, ut in uno eodemque intellectu existere simul non possint. Hoc sensu quaeritur in Psychologia, vel, si mavis, etiam in Logica maiori, utrum actus opinionis simul cohaerere possit cum actu certitudinis in uno eodemque intellectu circa idem obiectum. Sermo est proinde de oppositione *logica* duarum propositionum, quae consistit in mutua exclusione, quam habent vel habere possunt in veritate et falsitate. Animadvertite praeterea, valde differre oppositionem, quam hic consideramus, ab ea, de qua egimus in art. 3. cap. praecedentis. Ibi enim sermo fuit de oppositione *terminorum*, hic vero sermo est de oppositione *enuntiationum*, prout huiusmodi. Unde hae binae propositiones *Petrus est albus, Petrus est niger*, habent utique praedicata contraria, sed non sunt *propositiones contrariae*, ut melius patebit ex dicendis. Porro, ut in hac re, spinosa quidem, sed momenti non levis, tractatio lucidior evadat, primo hanc oppositionem inspicemus in propositionibus simplicibus *de inesse*, quae praedicatum enuntiant de subiecto communi: in his enim facilius intellectu est. Inde vero eruemus propriam et intrinsecam rationem oppositionis mutuae, qua propositiones invicem separantur: atque ita facili negotio documenta opportuna trademus ut oppositio in quolibet alio genere enuntiationum detegi queat.

136. *Quotuplex oppositio propositionum simplicium de inesse, quae praedicatum enuntiant de subiecto communi.* — Hae propositiones, modo retineant idem subiectum idemque praedicatum, triplici modo differre possunt inter se, videlicet vel qualitate simul et quantitate, vel sola qualitate, vel sola quantitate. Si primum, dicuntur *contradictoriae*; si secundum, dicuntur *contrariae*, si fuerint ambae universales, *subcontrariae* vero si sint ambae particulares; si tertium denique, vocantur *subalternae*. Hoc sequenti schemate videri potest.

137. Quomodo propositiones praedictae se habeant ad invicem ratione veritatis et falsitatis. — Ex hac porro differentia hae leges habentur.

1^a **Contradictoriae nequeunt esse nec simul verae nec simul falsae.** — Ratio primae partis est, quia contradictoriae ita habent, ut quod una pronuntiat esse, altera pronuntiat non esse. Alqui impossibile est, enuntiationes huiuscemodi esse simul veras, quemadmodum impossibile est idem simul esse et non esse. Ratio vero secundae partis est, quia in contradictoriis una simpliciter removet affirmationem alterius. Perinde enim est si dicas, *Omnis homo est doctus, Aliquis homo non est doctus*; ac si diceres, *Omnis homo est doctus, Non omnis homo est doctus*: ac similiter huic universali, *Nullus homo est doctus*, aequè contradicis sive dicas, *Aliquis homo est doctus*, sive dicas, *Non nullus homo est doctus*. Nequeunt proinde esse simul falsae, nisi fingatur medium inter affirmationem et simplicem negationem circa eundem, sive inter esse et non esse respectu eiusdem. Atqui id est absolute impossibile; quodlibet enim aut est aut non est.

2^a **Contrariae nequeunt esse simul verae, sed possunt esse simul falsae.** — Ratio primae partis eadem ipsissima est ac ea, qua demonstravimus priorem partem

legis praecedentis. Contrariae enim conveniunt cum contradictoriis in hoc, quod una dicit non esse quod altera dicit esse. Secunda pars patet ex discrimine quod intercedit contradictorias inter et contrarias. Negatio enim universalis non simpliciter removet affirmationem universalem, sed pergit ad extremum oppositum. Relinquitur proinde medium, in quo potest consistere veritas. Sic ut removeatur haec affirmatio, *Omnis homo est doctus*, plane sufficit ut aliquis homo non sit doctus. Quocirca hae binae propositiones sunt simul falsae: *Omnis homo est doctus, Nullus homo est doctus*.

3^a **Subcontrariae possunt esse ambae verae, sed nequeunt esse simul falsae.** — Sequitur proxime ex praecedentibus. Si enim duae contrariae possunt esse simul falsae, earum contradictoriae possunt esse simul verae; ac vicissim, si duae contrariae nequeunt esse simul verae, earum contradictoriae nequeunt esse simul falsae. Atqui quae respectu contrariorum sunt contradictoriae, sunt subcontrariae inter se, quod in superiori schemate facile videri potest.

4^a **In subalternis ex veritate universalis infertur veritas particularis; et ex falsitate huius falsitas illius; at non vicissim.** — Sequitur etiam facile ex dictis. Si enim vera est universalis, ex gr. *A*, falsa est eius contraria *E*; et si falsa est *E*, vera erit eius contradictoria *I*, quae est particularis subalternata primae universalis. Similiter si falsa est particularis, v. g. *I*, vera erit eius contradictoria *E*, ac proinde falsa est eius contraria *A*, quae est propositio universalis subalternans prioris particularis. Non licet autem agnere vice versa. Nam binae contrariae possunt esse simul falsae, et binae subcontrariae simul verae.

138. **In quo consistat proprius character oppositionis veri nominis.** — Hisce praehabitis, inquirendum modo est, in quo reponi debeat propria et essentialis ratio oppositionis mutuae inter propositiones. Observa itaque, duo requiri, ut binae propositiones vere et proprie mutuo opponantur. Requiritur imprimis, ut consent

eadem materia, h. e. eodem subiecto, eodemque praedicato: secus non oppositae dicuntur, sed *disparatae*. Sicut enim oppositio physica nulla viget, nisi circa idem commune subiectum, ita nec logica oppositio datur in propositione, qua propositio est, nisi in materia eadem. Ut autem censetur idem subiectum idemque praedicatum, non sufficit identitas nominis, sed requiritur praeprius, ut eodem plane sensu accipiatur, et secundum easdem omnino circumstantias. Quocirca non sunt oppositae hae duae enuntiationes; *Christus prout homo est minor Patre, Christus ut Deus est Patri aequalis*. Non censetur tamen mutata propositionis materia ob solam diversitatem syntegorematis *Omnis, Aliquis*, aliusve consimilis quantitatem propositionis designantis: quemadmodum etiam in naturalibus non censetur diversa materia simpliciter eo quod sit maior vel minor, prout fert commune proloquium, *Magis et minus non mutant speciem*. Supposita hae identitate materiae, ut hinc propositiones evadant oppositae, requiritur secundo, ut altera sit affirmans, altera vero negans: et in hoc potissimum viget earumdem oppositio mutua. Ratio est in promptu. Nam ut duo dicantur opponi, debent mutuo se excludere, ac propterea quod ab uno adstruitur, ab altero removeri debet: id autem in enuntiatione fit mediante affirmatione et negatione. Hinc generalis tessera ac intrinsecus character oppositionis, vere et proprie talis, propositiones quod spectat, reponi debet in *simultanea affirmatione et negatione unius eiusdemque de uno eodemque in eodem sensu, in isdem omnino circumstantiis*.

139. **Quomodo propositiones contradictoriae, contrariae, subcontrariae, et subalternae oppositae dicantur.** — Ex dictis haec facile intelliguntur.

I. Verae oppositionis ratio proprie inest propositionibus tum contradictoriis tum contrariis. In utrisque enim habetur duplex conditio requisita, videlicet materiae identitas, ac diversitas seu pugna in forma sive qualitate essentiali. Hoc tamen differt in contradictoriis et in contrariis, quod in illis una praecise negat quod satis est ut

removeat affirmationem alterius, in istis vero continuo pergitur ad extremum oppositum. Ad rem S. Thomas. * Universalis (propositio) affirmativa, et universalis negativa sunt contrariae, sicut *Omnis homo est iustus, Nullus homo est iustus*; quia scilicet universalis non solum removeat universalem affirmationem, sed etiam designat extremam distantiam, in quantum negat totum quod affirmatio ponit: et hoc pertinet ad rationem contrarietatis; et ideo particularis affirmativa et negativa se habent sicut medium inter contraria. (1. *Perih.* lect. XI.) Et paulo inferius. * In contradictoriis negatio non plus facit, nisi quod removeat affirmationem. Quod contingit dupliciter. Uno modo, quando est altera earum universalis, altera particularis, ut supra. Alio modo, quando utraque est singularis, quia tunc negatio ex necessitate refertur ad idem. .

II. Ex hac pugna propositionum in qualitate essentiali, sequitur earumdem pugna in qualitate accidentalī, nempe in veritate et falsitate, quae enuntiationis affirmationem vel negationem consequitur. Affirmatio enim dicit rem esse, negatio vero dicit non esse; verum autem habetur quando dicitur esse quod est, vel non esse quod non est. Eatenus proinde affirmatio et negatio de eodem essent simul verae, si idem posset simul esse et non esse; quod est omnino impossibile. Nec contradictoriae proinde nec contrariae possunt esse simul verae. Cum praeterea contradictio in hoc differat a contrarietate, quod haec medium relinquat, illa vero minime, hinc ulterius consequitur, tum contradictoriam alterutram necessario esse veram, tum contrarias ambas simul falsas esse posse.

III. Propositiones *subcontrariae* non proprie opponuntur invicem, sed ore tenns dumtaxat. * Particularis affirmativa, ait rursus Angelicus Doctor, et particularis negativa non habent, proprie loquendo, oppositionem. Quia oppositio attenditur circa idem subiectum: subiectum autem particularis enuntiationis est universale particulariter sumptum, non pro aliquo determinato singu-

lari, sed indeterminate pro quocumque: et ideo cum de generali particulariter sumpto aliquid affirmatur vel negatur, ipse modus enunciandi non habet, quod affirmatio et negatio sint de eodem; quod requiritur ad oppositionem affirmationis et negationis secundum praemissa. (Loc. cit. lect. 10.)

IV. Propositiones *subalternae* minime etiam opponuntur, nisi oppositione quadam relativa, ut *magnum* et *parvum*. Sunt enim ambae vel affirmativae vel negativae. Communerantur tamen ipsae et subcontrariae inter oppositas a dialecticis, quia participant aliquid de exclusionem mutua in veritate vel falsitate, quae propria est propositionum contradicentium vel contrariorum.

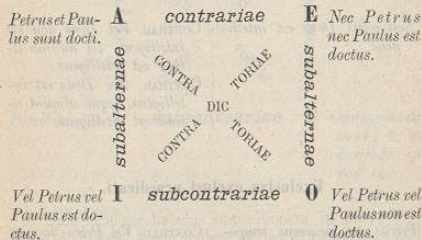
140. De oppositione in propositionibus coniunctis. Si haec rite intellexeris, haud difficile erit oppositionem detegere in quolibet propositionum genere. Ac imprimis quod spectat propositiones coniunctas seu compositas, haec tria documenta accipias.

I. Ut habeas contradictoriam propositionis conditionalis, negationem praefigas in fronte totius enunciationis, in qua nexus adstruitur consequentis cum antecedente. Quod si eadem retenta conditione neges conditionatum, non contradictoriam semper habebis sed saepe contrariam (1). Sic contradictoria huius propositionis, *Si Deus existit, mundus existit*, est haec: *Non si Deus existit, mun-*

(1) Consulto sic loquimur. Id enim locum reipsa habet, cum sermo est de propositionibus conditionalibus illativis (127. nota), in quibus necessario nexu conditio cum conditionato copulatur. In aliis vero contradictionem obtinebis sive negationem praefigas toti propositioni, sive soli conditionato. Quare si dixeris, *Si Petrus in tabulis adiunctis constituitur, peccaret*, contradictoria huius propositionis erit haec: *Si Petrus in tabulis adiunctis constituitur, non peccaret*. Ratio perspicua est. Nam haec binae propositiones, sensum quod spectat, plane aequivalent duabus singularibus categoricis, quarum prior est affirmans, altera vero negans; quod clarius elucet, si ita efferantur: *Petrus in his adiunctis, (si haec ponantur,) peccat; Petrus in his adiunctis, (et haec ponantur,) non peccat*. Porro duae propositiones singulares eiusdem materiae ac diversae formae nec contrarie sed contradictorie invicem opponuntur.

das existit; contraria vero est haec alia: Si Deus existit, mundus non existit.

II. Ad habendam oppositionem in copulativis et disiunctivis, optima omnium regula est, ut copulativa et disiunctiva, easdem habentes propositiones simplices, ita mutuo comparentur, ut copulativa habeatur quasi universalis, disiunctiva vero quasi particularis subalternata. Sic enim facillime habebis oppositionem, prout in sequenti schemate exhibetur.

III. Oppositio propositionum exponibilium fiat in eandem exponentibus; secus deceptio facilis erit. Cum autem exponentes omnium propositionum occulte compositarum sint copulativae, servanda erit etiam in istis regula tradita in praecedenti documento. Maioris perspicuitatis gratia, subijcio exempla in exclusivis.

Exclusiva exclusi subiecti.

Tantum Deus est aeternus. **CONTRAD.** *Vel Deus non est aeternus, vel aliquid aliud est aeternum.*
CONTRAR. *Deus non est aeternus, et aliquid aliud est aeternum.*

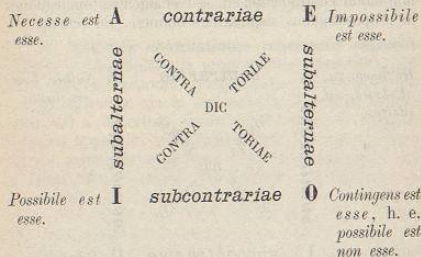
Non solus Deus est intelligens. **CONTRAD.** *Vel Deus non est intelligens, vel nullum aliud est intelligens.*
CONTRAR. *Nec Deus est intelligens, neque aliquid aliud est intelligens.*

Exclusiva exclusi praedicati.

Petrus est princeps temporalis tantum. **CONTRAD.** *Vel Petrus non est princeps temporalis, vel est princeps non temporalis.*
CONTRAR. *Petrus non est princeps temporalis, et est princeps non temporalis.*

Omnes sensus sunt perceptivi rerum dumtaxat materialium. **CONTRAD.** *Vel aliquis sensus non est perceptivus, vel est perceptivus rerum immaterialium.*
CONTRAR. *Neque omnes sensus sunt perceptivi, et aliquis est perceptivus rerum immaterialium.*

141. **De oppositione propositionum modalium.** — Ut in praecedenti articulo notavimus, propria universalitas propositionis modalis est universalitas verborum seu temporis. Hinc facile erit detegere oppositionem in earumdem modis prout sequenti schemate exhibetur.

Hinc facillime habebis oppositionem in propositionibus modalibus, si earundem dictum sit *singulare*. Quod si dictum fuerit *commune*, non unam sed plures contrarias habere poteris. Sic non modo sunt contrariae hae binae propositiones: *Necesse est omnem hominem esse aegrum*, *Impossibile est omnem hominem esse aegrum*; sed etiam istae aliae duae: *Necesse est omnem hominem esse aegrum*, *Impossibile est aliquem hominem esse aegrum*. In hac re, omissis aliis quae confusionem ingerere possunt, optima regula est, ut inspicatur sensus, et videatur num relinquunt medium nec ne.

142. **De oppositione in propositionibus singularibus.** — Quoad propositiones singulares, contradictoria facile obtinetur, ut iam notavimus, praefigendo negationem copulae verbali. Sic asserenti, *Hic homo, h. e. Petrus, est doctus*, contradices dicendo, *Petrus non est doctus*. Id

etiam intelligendum de propositionibus, quae tamquam singulares censentur, ut quae subiecto constant, in cuius extensione non sunt inferiora, in quae resolvi queat; si ex. gr. non supponit nisi logice vel absolute, vel etiam distincte. Ceterum si subiectum sit suppositum quoddam singulare contentum sub termino communi, tunc poteris non modo contradictionem, sed etiam alias oppositiones in propositionibus singularibus obtinere. En schema.

143. De oppositione in propositionibus particulare plurali numero prolatis. — Ultimo loco quaeri potest, qua ratione obtineatur contradictoria propositionis particularis, cuius subiectum personaliter supponat pro pluribus, ut si dicas, *Aliqui Apostoli fuerunt proditores*. Huius profecto contradictoria non est haec, *Nullus Apostolus fuit proditor*: sunt enim ambae falsae. Respondeo, huiusmodi particularibus contradici, si particula *non* praeponatur initio totius propositionis. Hinc contradictoria enuntiationis proxime allatae est haec, *Non aliqui Apostoli fuerunt proditores*. Sensus est, *Vel nullus Apostolus fuit proditor, vel certe non nisi unus*.

ARTICULUS V.

De aequipollentia et conversione propositionum.

144. **Quenam enuntiationes censeantur aequipollentes.** — Aequipollentia propositionum generatim nihil aliud est, nisi plurium enuntiationum, aliquo modo diversarum, eadem vis in significando. Speciatim vero in praesenti a dialecticis consideratur tantum in propositionibus oppositis, ac definiiri poterit: *Duarum propositionum, ceteroquin oppositarum, idem sensus ob negationem aliquam alterutri earum superadditam*. Sic dicuntur aequipollentes hae binae propositiones, *Nullus homo est doctus, Non aliquis homo est doctus*. Si demas negationem secundae propositioni superadditam, haberes duas propositiones contradictorias. Haec proprietates consideratur in dialectica, ut propositiones quaedam ex obscuris evadant clariores, et facilius intelligatur qua ratione mutuo opponantur.

145. **Dialecticae aequipollentiae regulae.** — Ut patet ex definitione modo allata, haec proprietates inmittit particulari *non* quae a dialecticis vocatur *malignantis naturae*, pro eo quod vim habet mutandi seu destruenti quantitatem et qualitatem signorum, quibus praefigitur. Hinc facile deducuntur regulae dialecticae aequipollentiae.

1^a REG. — Ut propositio contradictoria evadat aequipollens alterius, praeponenda est negatio subiecto seu integrae propositioni; sic enim immutabitur tum quantitas tum qualitas. Exemplo sint hae duae propositiones contradictoriae, *Nullus homo est doctus, Aliquis homo est doctus*. Si negationem praefigis priori dicendo, *Nonnullus homo est doctus*, habebis aequipollentem secundae: quod si huic negationem praeponas dicendo, *Non aliquis homo est doctus*, habebis aequipollentem primae.

2^a REG. — In contrariis et subcontrariis postpone negationem subiecto; tunc enim afficiet solam copulam, ac propterea sola immutabitur qualitas. Sic dicendo, *Nullus homo non est rationalis*, perinde est ac si diceres, *Omnis homo est rationalis*.

3^a REG. — Subalternae denique evadunt aequipollentes, si negatio praeponatur simul ac postponatur subiecto. Exemplo sit propositio *E*, *Nullus homo est doctus*. Si negatio praeponitur subiecto, habebitur eius contradictoria *I*, videlicet, *Non nullus homo est doctus*. Sin vero, huius postremae propositioni subiecto postponitur negatio, habebitur eius subcontraria *O*, *Non nullus homo non est doctus*. Haec porro est subalterna primae propositionis (1).

146. **Aequipollentia modalium.** — Haec quae diximus, valent respectu propositionum simplicium de *inesse*. In coniunctis haec proprietates non multum habet utilitatis. Quoad modales vero duae sunt regulae.

1^a REG. — Earundem modi fiunt aequipollentes, prout negatio eis praeponitur vel postponitur, servata regula nuper tradita. En schema.

A	E
<i>Necesse est esse.</i>	<i>Impossibile est esse.</i>
<i>Non possibile est non esse.</i>	<i>Non possibile est esse.</i>
<i>Impossibile est non esse.</i>	<i>Necesse est non esse.</i>
I	O
<i>Possibile est esse.</i>	<i>Possibile est non esse.</i>
<i>Non impossibile est esse.</i>	<i>Non necesse est esse.</i>
<i>Non necesse est non esse.</i>	<i>Non impossibile est non esse.</i>

(1) Hae regulae ad memoriam iuvandam sequenti versiculo a dialecticis comprehendi consueverunt.

Prae. contradic., post. contra., praе. postque subalter.

2^a REG. — Quotiescumque sermo est de modalibus, quae constant dicto communi, ut haec fiant aequipollentes, necesse est, si fuerint *ex modo possibili*, dicta habeantur eadem, contradicant autem dictis enuntiationum *ex necessario*. En schema.

A	E
<i>Necesse est omnem hominem esse album.</i>	<i>Impossibile est aliquem hominem esse album.</i>
<i>Non possibile est aliquem hominem non esse album.</i>	<i>Non possibile est aliquem hominem esse album.</i>
<i>Impossibile est aliquem hominem non esse album.</i>	<i>Necesse est nullum hominem esse album.</i>
I	O
<i>Possibile est aliquem hominem esse album.</i>	<i>Possibile est aliquem hominem non esse album.</i>
<i>Non impossibile est aliquem hominem esse album.</i>	<i>Non necesse est omnem hominem esse album.</i>
<i>Non necesse est nullum hominem esse album.</i>	<i>Non impossibile est omnem hominem non esse album.</i>

147. **Quid propositionis conversio.** — Haec est tertia et ultima proprietas, quae a dialecticis consideratur in enuntiatione. Sic porro definitur; *Unius propositionis ad alteram per terminorum transpositionem necessaria et formalis consequentia*; ut si dicas; *Omne animal est substantia*, Ergo *aliqua substantia est animal*. Hinc duo requiruntur, ut locum habeat: primo, ut praedicatum fiat subiectum, et subiectum praedicatum: secundo, ut qui concesserit primam propositionem, quae dicitur *conversa*, necessario debeat concedere et alteram, quae dicitur *concurrentes*, idque vi solius formae propositionis. Ut patet, fundamentum huius proprietatis est ipsa relatio subiecti ad attributum seu praedicatum. Cum enim in qualibet enun-

tiatione praedicatum vel subiecto identificetur vel ab eo distingatur, omnis autem identitas et distinctio reciprocentur; hinc sine laesione veritatis subiectum in praedicatum, ac viceversa praedicatum in subiectum iure commutari queunt. Sedulo tamen curandum est, ut sensus ac extensio terminorum utriusque propositionis, conversae scilicet et convertentis, maneant immutata; secus nova quaedam identitas vel distinctio loco prioris obtruderetur. Nihil tamen vetat, quominus termini in convertente minus late paleant, quam in propositione conversa: particularare enim continetur in universali, sicut propositio subalternata in subalternante.

148. **Quotuplex conversio dialectica.** — Duplex distingui solet huiusmodi conversio, *simplex* et *per accidens*. Illa habetur, quando servatur eadem propositionis quantitas, ut si propositio, quae converti debet, sit universalis vel particularis, universalis quoque vel particularis sit propositio, in quam convertitur. Conversio vero *per accidens* habetur, cum mutatur propositionis quantitas, ut si propositio conversa sit universalis, eius propositio convertens evadat particularis. A nonnullis additur tertium genus conversionis, videlicet *per contrapositionem*, in qua retinetur propositionis quantitas, sed termini fiunt infiniti, ut si diceres: *Omnis homo est substantia, ergo omnis non substantia est non homo*. Sed hanc omitimus, utpote nullius fere utilitatis, ac praeterea nec definitio conversionis ei convenit, nec in rigore loquendo legitime concludit. Cf. De Benedictis. (*Philos.* tom. 1. lib. 1. q. 2. c. 6.)

149. **Regulae dialecticae conversionis.** — Hisce praesuppositis, facile stabiliri possunt leges seu regulae servandae in conversione peragenda.

1^a REG. — In propositionibus simplicibus *de inesse*, *E* et *I* convertuntur simpliciter, *A* et *E* convertuntur per accidens. Ut enim supra exposuimus, praedicatum in omni et sola propositione negante distribuitur. Hinc legitimae sunt hae conversiones: *Nullus homo est lapis, ergo nullus lapis est homo; Aliquod animal est irrationale, ergo aliquod irrationale est animal; Omnis homo est sub-*

stantia, ergo aliqua substantia est homo; Nullus homo est lapis, ergo aliquis lapis non est homo.

2^a REG. — In propositionibus simplicibus modalibus, earum dictum converti potest, prout habetur in regula praecedente, si sint ex necessario vel possibili affirmatis. En exempla: *Necesse est nullum hominem esse lapidem, ergo necesse est nullum lapidem esse hominem*. Vel etiam sic, *Necesse est omnem hominem esse animal, ergo necesse est aliquod animal esse hominem*. Idem perspicies, si loco modi *Necesse*, posueris *Possibile*. Ratio est, quia in huiusmodi conversione remanet eadem identitas vel distinctio, de qua affirmatur sive necessitas sive possibilitas. Excludimus autem ex hac regula modales ex modo negato, *Non necesse, non possibile seu impossibile*; quia esset falsa. Sic vera est sequens propositio, *Non necesse est omne animal esse hominem*; sed falsa evaderet, si sic converteretur: *Non necesse est aliquem hominem esse animal*. Excludimus etiam modales ex contingenti ad utrumlibet, quia neque huiusmodi conversio legitima foret. Sic male argueres sic: *Contingit aliquod animal esse sanum, ergo contingit aliquod sanum esse animal*. Cf. De Benedictis l. c.

3^a REG. — Propositiones compositae non admittunt conversionem, nisi in simplicibus, unde coalescunt. Ratio est manifesta. Sic propositio haec, *Petrus et Paulus sunt docti*, convertitur in hanc aliam, *Aliquis doctus est Petrus et aliquis doctus est Paulus*.

4^a REG. — In conversione peragenda debent retineri eadem proprietates terminorum tum in conversa tum in convertente. Secus variaretur sensus terminorum ac proinde consequentia desideraretur. Quare non est bona conversio, si diceres, *Nullum mortuum est homo, ergo nullus homo est mortuus*; quia terminus *mortuus* in conversa sumitur cum *statu*, in convertente autem *ampliative*.